

budai nyomtatványnak, kétségkívül nem budai, hanem hollandiai nyomtatvány. Az ennek címlapján említett „*Jettczó Könyvetlke* azonban, amelyről a hollandus nyomtatvány címlapja azt állítja, hogy Budán, HANS BERGSTEIN nyomtatta, továbbá a KLAG—SCHRIFT- és MOLNÁR-féle *Grammatica*, melyek Of en, Buda impresszummal jelentek meg, amíg be nem bizonyítottuk róluk, hogy másutt nyomattak, a fentiek alapján budai nyomtatványoknak tekintendők.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

Misztótfalusi Kis Miklós újonnan felfedezett egyik legrégebb kolozsvári nyomtatványa. Az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában eltemetett egy XVIII. század eleji, még a Jankovich gyűjteményéből származó ismeretlen szerzőjű, latinnyelvű kéziratnak (*Ms. Quart. lat. 643.*) lapjai közül a szerencsés véletlen MISZTÓTFALUSI KIS MIKLÓSNak, a régi idők legnagyobb magyar nyomdászának eddig ismeretlen s talán legrégebb kolozsvári nyomtatványát hozta napvilágra: CLAUBERG *Logica contracta*-jának egy 1694. évi kiadását. A gyönyörű betűkkel készült kicsiny [2] + 93 + [1] lap terjedelmű nyomtatvány a nála sokkal nagyobb 52 quart levél terjedelmű, latinnyelvű, cím és szerző nélküli kézirat lapjai közé volt befűzve s eltekintve címlapjának kisebb sérüléseitől, teljesen hiánytalanul maradt fenn. A kéziratot figyelmesen olvasva, azonnal szembetűnik, hogy az nem más, mint glosszáriuma, illetőleg részletes kommentárja magának a nyomtatványnak, mely utóbbinak teljes címléírása a következő: JOHANNIS CLAUBERGII // SS. Theol. & Phil. Professoris // in Universitate Duysburgensi, // LOGICA // CONTRACTA. // [Fametszetű embléma.] CLAUDIOPOLI // Transsylvanorum, // Ex Officina NICOLAI KIS M. TOTFALUSI. // Anno M. DC. XCIV. 12 r.

MISZTÓTFALUSI nyomtatványainak időrendi sorrendjét még senki sem állapította meg. Tudjuk, hogy visszatérően Hollandiából, 1690 körül telepedett le Kolozsvárott, ahol a könyvnyomtatást is hamarosan megkezdette.¹ Hogy mikorra tehető annak dátuma — mint életírója, DÉZSI LAJOS írja — nem tudjuk pontosan meghatározni: azt sem tudjuk, melyik volt az első kiadványa. Ő maga nem említi és sok állítólag el is veszett az általa kiadott művekből.² Annyi bizonyos, hogy nyomdája 1694-ben már javában működött, erről az évről datálódnak első kolozsvári nyomtatványai. Az 1694. évből FERENCZI

¹ NOVÁK LÁSZLÓ: A nyomdászat története. III. 65. l.

² DÉZSI LAJOS: Magyar író és könyvnyomtató a XVII. században. 120. l.

összeállítás¹ szerint 8 nyomtatványát ismertük eddig, ezek közül 3 magyar, a többi latin nyelvű. Lehet azonban s valószínű is, hogy az 1694. évre szóló kalendárium a még az előző évben készülhetett.

Ha tipográfiailag összevetjük az újonnan felfedezett nyomtatványt MISZTÓTFALUSI egyéb, a Széchényi Könyvtárban őrzött 1694. és 1695. években megjelent latin nyelvű nyomtatványaival, úgymint PÁRIZ PÁPAI FERENC: *Tristium levamina* (RMK II. 1776.), a *Disciplina ecclesiastica in usum Ecclesiarum Unitariarum in Transsylvania dispersarum conscripta* (RMK II. 1777.), valamint az 1695-ben megjelent NÁDUDVARI PÉTER *De peccati natura propagatione atque speciebus* című disszertációjával (RMK. II. 1796.), a következőket állapíthatjuk meg. A *Tristium levamina*-t kivéve, mely APAFI dicsőítésére készült s nagyobb és díszesebb kurzív betűkkel lett nyomva, a többi nyomtatványok alapszövegének betűtípusai (kurrens és kurzív betűk egyaránt) mondhatni azonosak mind egymásközt, mind a *Logica contracta*éival. A címfeliratok betűi ugyan elég különbözők, de nem mutatnak olyan sajátosságokat, amelyekből bizonyos fejlődési sorrendet lehetne megállapítani. Ezzel szemben az impresszumban azonban bizonyos figyelemre méltó fejlődés nyilvánvalóan észlelhető, amely időrendi megállapításokra felhasználható. Így az 1694. évben készült valamennyi ismert latin nyelvű nyomtatvány impresszumában, az újonnan felfedezett *Logica contracta*-t is beleértve, MISZTÓTFALUSI nevének még a következőképpen írja: „Ex Officina NICOLAI KIS M. TÓTFALUSI“. 1695-től kezdődőleg azonban már mindig következetesen „Ex Officina NICOLAI KIS DE M. TÓTFALU“ szerepel az impresszumban. Azonkívül — s ami épp különös figyelmet érdemel — a *Logica contracta* impresszumában nem egyszerűen *Claudopolis* a nyomda helyének megnevezése, mint KIS MIKLÓS egyéb összes latin nyelvű nyomtatványain, hanem részletesen kiteszi „*Claudopolis Transsylvaniae*“, jelezni akarván nyilván azt, hogy az eddig külföldön működött nyomdász most az erdélyi *Claudopolis*-ban nyomtatja ezt a kiadványát. Nincs kizárva tehát, hogy ez a nyomtatványa megelőzte az összes többi latin nyelvű nyomtatványát is, különben nem találnánk magyarázatát annak, hogy miért éppen ebben az egyedüli nyomtatványában tette ki az impresszumban *Claudopolis* mellé a „*Transsylvaniae*“ jelzőt.

Már most ami magát a művecskét illeti, melynek eddig egy ugyan-csak MISZTÓTFALUSI nyomdájából kikerült későbbi 1700-as kiadása

¹ FERENCZI ZOLTÁN: A kolozsvári nyomdászat története. 65. l.

volt ismeretes (RMK II. 1994.), JÖCHER nyomán RÉGENI MIHÁLY-
nak szokták tulajdonítani.¹ RÉGENI MIHÁLY kolozsvári születésű, szász
nemzetiségű filozófus volt, akinek életrajzi adatairól elég keveset
tudunk.² Az 1684—1690-es években Németországban járt, ott har-
mincéves korában, Lipcsében felekezetet cserélt, az unitárius vallásról
a lutheránus hitre tért át. Ugyanott ismerkedett meg a claubergiánus-
cartesiánus filozófiával. Ennek szellemében két művet is írt, mindkettő
Lipcsében jelent meg, 1689-ben. Az egyik a JOHANNIS CLAUBERGII
Præfationem logicæ Cartesianæ, RÉGENI önálló műve, a másik a CLAU-
BERGII *Physicæ* című tankönyv céljából összeállított *Physica contracta*
(RMK III. 3565. és 3566.). De Kolozsvárott két kiadásban,
majd később 1721-ben, Nagyszébenben BARTH nyomdájában megjelent
claubergiánus *Logica contracta* legnagyobb valószínűség szerint
RÉGENI alkotása. Egyrészt azért, mert a művecske egyik kiadásán sem
szerepel neve, másrészt ez a CLAUBERG-féle *Logica contracta* a JOH.
HENRICUS SUICERUS által tankönyvnek készült claubergiánus *Ontoso-
phia* 1694-ben, Zürichben megjelent kiadásának függelékeként is nap-
világot látott³ s így valószínűleg SUICERUSnak alkotása az is. RÉGENI
MIHÁLYRÓL ARANYOSRÁKOSI SZÉKELY SÁNDOR azt írja,⁴ hogy 1690-ben
már visszatért Kolozsvárra, ahol az unitáriusok főiskoláján tanított.
Tudvalevő, hogy MISZTÓTFALUSI KIS MIKLÓS is ugyanekkor telepe-
dett le Kolozsvárra s így kerültek egymással kapcsolatba. TÓTFALUSI
egyébként az unitáriusok *Disciplina ecclesiastica*-ját is kinyomtatta,
mint fentebb láttuk. Ugyanakkor nyomathatta RÉGENI 1694-ben
MISZTÓTFALUSI által a tanítás vezérfonalául szolgáló tankönyvként
ezt a nem ugyan az ő tollából származó, de az ő felfogásainak meg-
felelő *Logica contractat*, mely elég sokáig szolgálhatott az unitáriusok
iskolájában kézikönyvként, miután, mint fentebb említettük, 1700-ban
újra nyomták s 1721-ben még egy harmadik kiadást is ért el.

E művecske most felfedezett 1694-es kiadásának egyetlen eddig
ismert s a Nemzeti Múzeumban őrzött példánya SZENT-ÁBRAHÁMI
LOMBARD MIHÁLY, kolozsvári unitárius tanár s későbbi püspök tulaj-

¹ JÖCHER III. 2044. l.; SZABÓ KÁROLY II. 542. l.; TURÓCZI-TROSTLER:
Magyar cartesiánusok. 38. l.

² SZINNYEI XI. 669. l.; TURÓCZI-TROSTLER i. m. 33. l.

³ JOHANNIS CLAUBERGII *Ontosophia, quæ vulgo metaphysica vocatur, notis... illustrata*, a JOH. HENRICO SUICERO. In calce annexa est CLAU-
BERGII *logica contracta*. Tiguri, typis D. GESNERI, 1694. 8r. 329., 68. l.
V. ö. Cat. gen. des livres impr. de la Bibl. National. XXIX. (1907.) 738. h.

⁴ ARANYOSRÁKOSI SZÉKELY SÁNDOR: Unitária vallás történeti Erdély-
ben. 158. l.

donában volt, az ő sajátkezűleg aláírt neve található a címlapon. Egybevetve ezt az aláírást magával a nyomtatvánnyal egybefűzött latin nyelvű kézirat írásával, valamint SZENT-ÁBRAHÁMI MIHÁLYNAK a Nemzeti Múzeumban őrzött egyéb ismert eredeti kézírataival, azt láthatjuk, hogy ezek írása a legpontosabban megegyezik. Így hát nyilvánvaló, hogy ez a nyomtatvány kommentárját képező kézirat, mely 1708. március 14—15-i keltezéssel van ellátva, maga is SZENT-ÁBRAHÁMI tollából való, aki valószínűleg még kolozsvári főiskolai hallgató korában készítette tankönyvéhez ezt a glosszáriumot s fűzte vele egybe.

SAJÓ GÉZA.

Újabb adalék a XVI. századi magyar könyvkiadás és könyvkereskedelem történetéhez. GULYÁS PÁL nagy könyvnyomtatás-történeti munkájában foglalkozik a XVI. századi nyomtatványok terjesztésének kérdésével is.¹ Művében összegezi az idevágó irodalmat. Tőle tudjuk, hogy a nyomtatványok forgalombahozatalával elsősorban maguk a könyvnyomtatók, azután a könyvkötők s végül a könyvkereskedők foglalkoztak. De igen gyakran — természetesen itt kizárólag vallásos könyvekre kell gondolni — hivatásszerűen árusítottak könyveket a reformáció és ellenreformáció harcos terjesztői, maguk a papok is. Rajtuk kívül közreműködtek a sajtótermékek értékesítésénél a szerző és könyvnyomtató rokonai, barátai és pártfogói is. Így BORNEMISZA PÉTER könyveinek árusítására MÁRIÁSSY FERENC is vállalkozott. A könyvterjesztés még nem volt megszervezett foglalkozás, hanem ügye mindenkinek, aki szívéen viselte az eszmét, amelyet a könyvek képviseltek.

A könyvkereskedelem őskorában még *szabott, bolti ára* sem volt a nyomtatványoknak. Olyan összegért árusítottak, ahogy lehetett, a körülményekhez igazodva. A tizenhatodik századbeli könyvek előállításának költsége, párhuzamba állítva a közszükségleti cikkek értékével és a könyvek eladási árával, néhány példával megvilágítva a következő képet mutatja: BORNEMISZA ötkötetes postillájának előállításának költségét maga a szerző 1000 forintra becsülte. Ugyanekkor a tyúk darabját 1 fillérért, a marhahús fontját 2 fillérért vesztegették. Néhány XVI. századi nyomtatvány becsértéke pedig GALLEN JÁNOS 1583-ban elhalt kassai könyvkereskedő hagyatéki leltára szerint ez volt: *Heltai Száz fabulája* (RMK I. 58.) három példányban 1 frt 32 dénár; *Chronicája* (RMK I. 118.) fűzve 1 frt 18 és ½ dénár, kötve

¹ A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században. Bp., 1931. 252—253. l.